

פרשת תרומה שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

שלוש מצות האלו, אמר הקב"ה, אדה"ר תחלת בריותי היה ונצטווה על עץ הדעת, וכתוב בחוה, ותרא האשה וגו' ותתן גם לאשה עמה ויאכל, וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו וכו', היא כבתה נרו של אדם, דכתיב, נר ה' נשמת אדם לפיכך תשמור הדלקת הנר עכ"ל.

וכבר נתחבטו בה כל חכמי לב לבאר התמיה הנשגבה על אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, שנצטווה על מצוה קלה אחת בלבד, מפרי העץ אשר בתוך הגן לא תאכלו, והיתכן שלא עמד בה ועבר על מאמר פי ה' ואכל מעץ הדעת.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות ד') הבאנו מה שאמר לי ידידי הרה"ח מוהר"ר שלמה יעקב געלבמאן ע"ה בשם הרה"ק ר' שמעון מלעלוב זי"ע, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:) דכשעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' אך משה אמר להם כלום יצה"ר יש לכם וכו' עיי"ש.

וכתבו המפרשים, דטענתם היתה שהתורה נתן להם מכח דינא דבר מצרא דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים על כן יש למלאכי השרת דין מצרנים, וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין משום דינא דבר מצרא, [עיינ בבני יששכר במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט)].

והטעם דלא קבלו המלאכים את התורה, משום שאין להמלאכים יצר הרע, והיצה"ר בא לו לאדם הראשון כשאכל מעץ הדעת כמש"כ רשיז"ל (פרשה ב"כ) עה"פ ולא יתבששו וז"ל, שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואעפ"י שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע עכ"ל, ולכן אכל מעץ הדעת כדי שעיי"ז יקבלו ישראל את התורה ולא המלאכים עכ"ד.

אך לפי"מ דאיתא במדרש רבה שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש.

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלת נר תמיד: ואיתא במדרש תנחומא (סימן א') ילמדנו רבינו, קטן לכמה נימול, כך שנו רבותינו, קטן נימול לשמונה, מה טעם, כשם שנימול יצחק אבינו וכו', עיי"ש.

ותמהו המפרשים, דמה ענין שאלה זו לכאן, ועוד למ"ל הא דאמר כשם שנימול יצחק, והא זיל קרי ביה רב הוא, דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו.

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר חוט המשולש (שער המים) לבאר כוונת המדרש, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ה), אמר רב אסי, כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, ושאיין אמו טמאה לידה (בגון יוצא דופן ונכרית שילדה ולמחר נתגיירה), אינו נימול לשמונה (אין בנה ממתיך עד שמונה אלא נימול מיד) וכו', אמר ליה אביי, דורות הראשונים יוכיחו (מאברהם עד מתן תורה שנתנה מילה ולא נהגו טומאה) שאין אמו טמאה לידה וכו', ומסיק בגמרא דאיפלוגי תנאי בהכי עיי"ש.

ובהכי מספקא ליה להמדרש, בקטן שאין אמו טמאה לידה לכמה הוא נימול דכמאן קיי"ל בהא מילתא, וע"ז פשט דנימול לשמונה כדרך שנימול יצחק אבינו אף שלא היתה אמו טמאה לידה וכדברי אביי דדורות הראשונים יוכיחו עכ"ד.

ועפ"י דרכו יש לומר באופן אחר, דהנה בביאור הפלוגתא היכא דאין אמו טמאה לידה אי נימול לשמונה דוקא או אפילו קודם שמונה י"ל, דאיתא במסכת נדה (דף ל"א:) שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחאי, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה (ולא לשבעה), שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, שפיר י"ל הטעם דקטן נימול לשמונה משום שלא יהיו אביו ואמו עצבים, ואז שפיר י"ל דהיכא דאמו אין טמאה לידה, דאז לא שייך הטעם הנ"ל, אמרינן דקטן נימול אפילו קודם לשמונה, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אז לא נחתינן לחלק בין אמו טמאה לידה ובין אינה טמאה לידה ובכל אופן אמרינן דנימול דוקא לשמונה ימים.

והבעל הטורים כתב וז"ל, תצוה, בגימטריא נשים צוה, רמז להדלקת הנר לנשים חובה בשבת עכ"ל, ואיתא במדרש תנחומא פרשת נח (סימן א'), ומה ראו נשים להצטות על

ב) עוי"ל, עפי"ד החוט המשולש הנ"ל דבהכי מספקא ליה להמדרש, בקטן שאין אמו טמאה לידה, לכמה הוא נימול, דכמאן קיי"ל בהא מילתא, ועי"ד פשט דנימול לשמונה כדרך שנימול יצחק אבינו אף שלא היתה אמו טמאה לידה וכדברי אביי דדורות הראשונים יוכיחו עכ"ד.

והנה יש ב' טעמים למה תינוק מלין לשמונה, א) איתא במסכת נדה (דף ל"א:), שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחאי מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה (ולא לשבעה), שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים עיי"ש, ב) איתא בזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוה כקרבן, וכ"כ הרבינו בחיי דמצות המילה הוא כענין קרבן, וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר, ועל כן מצותה ביום השמיני כי הקרבן לא יוכשר עד יום השמיני, עכ"ד.

ולפי זה יש לומר, דאי נימא דהטעם דקטן נימול לשמונה הוא משום שלא יהיו כולם שמחים ואמו ואביו עצבים, שפיר יש לומר דהיכא דאין אמו טמאה לידה נימול מיד, משא"כ אם נימא דהטעם דנימול לשמונה משום דמצוה מילה הוא כקרבן, אז אפילו היכא דאין אמו טמאה לידה אמרינן דנימול דוקא לשמונה.

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ג:), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי, ועיין שם בתוס' (ד"ה דאמר) שהקשו דאמאי מיבעי לן במסכת נדרים (דף ל"ה:) אי הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו או שלוחי דידן, ולא איפשטיא, ואמאי לא מייתי התם הך מילתא דרב הונא בריה דרב יהושע עיי"ש.

ובהואיל משה (פרשת וישלח) הבאנו לתרץ מהברך משה זצ"ל, דהנה במסכת קידושין (שם) פריך הגמרא על רב הונא בריה דרב יהושע, מהא דאמרינן דעבד יכול לעשות שליח לקבל גיטו מיד רבו, אע"ג דאיהו לא מצי מקבל ליה, ומשני דעכ"פ איתא בתורת שליחות לקבל גט חבירו מיד רבו של חבירו, וכיון דאיתא בשום שליחות עושה נמי שליחות לעצמו, משא"כ ישראל דליתיה בקרבנות כלל אינן יכולין לעשות שליח להקריב קרבן, ושפיר מוכח דהם שלוחי דרחמנא עיי"ש.

ובמסכת קידושין (דף כ"ט:) ילפינן דנשים פטורות מלמול את בניהם, משום דכתיב כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו שם התוספות (ד"ה אותה), דלמה לי קרא מיוחד דנשים פטורות למול בניהם, תיפ"ל דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, דמצות מילה תלוי בזמן שהרי צריך למול בשמונה דוקא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות עכ"ק התוס' עיי"ש.

ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח) איתא, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדייניו ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב וכן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

ולפי"ז אין לאדה"ר אמתלא דאכל מעץ הדעת כדי שהמלאכים לא יקבלו את התורה, דבלא"ה לא יקבלו את התורה כיון דאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות ע"א) כתבנו, דלכאורה יש להעיר, לפימש"כ הרבינו בחיי (פרשת משפטים) וז"ל, ועי"ד הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמם את הלב, שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזגו רע ומוליד אכזריות, ואחד מטעמי האיסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים, ולכך טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואעפ"י שנשתנה עכשיו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לדבר אחר, מכל מקום כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון כבתחלה, והתערבם ביחד מטמם הלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל וכו' עיי"ש, ועיין באבן עזרא (שמות כ"ג-י"ט) שכתב וז"ל, והנה הוא מזיק על כן לא יאכל עכ"ל, וטעם זה לא שייך גבי מלאכים, ולפי"ז תקשי אמאי לא קבלו המלאכים התורה משום שאכלו בשר בחלב, הלא לגבייהו ליכא איסור בשר בחלב.

אך כל זה א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז שפיר י"ל דטעמא דאיסור בשר בחלב הוא בשביל שהיא מטמם הלב, ולכן אצל המלאכים דלא שייך בהם טמטום הלב והזיק הגוף, י"ל דליתא לגבייהו איסור בשר בחלב, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז איסור בשר בחלב הוא גזירת התורה, וגם להמלאכים אסור לאכול בשר בחלב.

ובזה יתבאר לנכון המדרש הנ"ל, דכיון דמוכח מתיבת תצוה דנשים מצוין על הדלקת הנר בשבת, כיון שהיא כבתה נרו של עולם, והיינו שהחטיאה את אדם הראשון, ולכאורה הא היה לו אמתלא דטעמא דאכל מעץ הדעת כדי שעי"ז יקבלו בני ישראל את התורה ולא המלאכים, אך ז"א דבלא"ה לא יקבלו המלאכים את התורה כיון דאכלו בשר בחלב כשהיו אצל אברהם, ולכאורה לגבי המלאכים ליכא איסור בשר וחלב וכנ"ל, ועי"כ דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז לא נחתינן לחלק בין אמו טמאה לידה או אינה טמאה לידה, ובכל גוונא נימול לשמונה ולכן הביא הך הלכתא כאן ודו"ק.

ובספר נחלת יעקב יהושע (פרשת ווארא) כתב לתרץ, לפי"מ שכתב בספר מעין החכמה עה"מ (דף קמ"ז:) ובארצות החיים (סי' י"ג אות ג') לחדש, דבקדשים י"ל דנשים חייבות במ"ע שהזמן גרמא. דהטעם דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא ילפינן במסכת קידושין (דף ל"ד), מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין ותפילין הוקש לתלמוד תורה עיי"ש, והני מילי בכל מצות התורה, אבל בקדשים דקיי"ל דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, כמבואר במסכת זבחים (דף מ"ט) ובמסכת תמורה (דף כ"א), תו לא ילפינן מתפילין שהוקש לתלמוד תורה לפוטרים במצות עשה שהזמן גרמא, וי"ל דבקדשים חייבות במצות עשה שהזמן גרמא.

ובזה תירץ במעין החכמה (שם) קושית התוספות במסכת קידושין (דף ל"ד) ד"ה הקבלות, דלמה לי קרא למעט נשים מסמיכה ותנופה וכו', תיפ"ל דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, דאינן נוהגת אלא ביום דכתיב ביום צותו להקריב קרבניהם עכ"ק, ולהנ"ל מיושב, דבמצות עשה בקדשים אי לאו דגלי לן דפטורות, הוה אמרינן דנשים חייבות אף דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, דבקדשים לא שייך הך כללא עיי"ש במעין החכמה.

ולפי"ז תירץ בנחלת יעקב יהושע (שם) דלכך איצטריך קרא דאותו ולא אותה דנשים פטורות למול, דאי מטעם דהו"ל מצות עשה שהזמן גרמא לא הוי פטרינן להו, כיון דמצות מילה נחשב כהקרבת קרבן כדאיתא במדרש רבה (ויקרא פכ"ז סי' י') ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני והלאה ירצה וגו' עיי"ש, ועיין בילקוט פרשת לך (אות פ"א) דכל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח עיי"ש, א"כ הוי מצות מילה כמצות עשה דקדשים דנשים חייבות בהן אף דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ולכן אי לאו דגלי לן קרא דאותו ולא אותה, לא היינו פוטרינן הנשים הימנו ולכן איצטריך קרא עכ"ד.

ומעתה מיושב נמי סוגית הגמרא בנדרים הנ"ל דמיבע"ל דלמא כהנים הוי שלוחי דידן, דאף דקיי"ל דכל מילתא דאיהי לאו עביד שלוחא לא מצי משווי, מ"מ כיון דבמה שהוא קצת בתורת השליחות סגי לענין שיהא בכוחו לשוויה שליח, כדאמרינן גבי עבד דאף שאינו בתורת גיטין מצי עביד שליח, הוואיל ואיתניהו בשליחותו שהעבד נעשה שליח לרבו לקבל גיטו של חברו, ולכן כיון דכל ישראל יש להם חלק במצות מילה שענינו כהקרבת קרבן, נמצא דישראל איתנהו קצת בתורת קרבנות ושפיר מצי משווי לכהנים שליח, ושוב י"ל דכהנים שלוחי דידן נינהו.

ורב הונא בריה דרב יהושע דס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, מטעמא דליכא מידי דאנן לא מצי למיעבד ושלוחי

ובספר משען המים (פרשת עקב), הביא מש"כ בספר זרע בירך ראשון שביאר לשון הכתוב ואתה תצוה, מלשון זה דקאמר שני נוכחי ואתה תצוה ולא קאמר ואתה צו, משמע דרצה לומר דגם משה יתן חלקו עמהם במצוה זו, וזהו ואתה כלומר וגם אתה תן לנדבה זו ועוד תצוה לזולתך לכל ישראל, וא"כ הדבר צריך טעם מ"ש במצוה זו דקפיד על משה יותר מכל נדבת משכן, והיה אפשר לומר דהנה מוי"ו של ואתה משמע שהוא נמשך אחר ענין שלמעלה דאחר סיפור נדבת ישראל למשכן הנזכר לעיל.

ושפיר מצי משווי לכהנים שליח, ומוכח מזה דמילה הוי כקרבן, ומעתה י"ל דזהו הטעם דמילה הוא לשמונה ימים, ולא מפני שלא יהא אביו ואמו עצבים, ואף היכא דאין אמו טמאה לידה אמרינן דנימול דוקא לשמונה, ולכן הביא הלכה זו כאן, והביא ראייה מיצחק דמשם חזינן דנימול לשמונה אף היכא דאין אמו טמאה לידה ודר"ק.

ג) עוי"ל, עפימש"כ בספר שפתי מהר"ש לבאר המדרש, דהנה בשו"ע יורה דעה (סי' רס"ב ס"א) פסק הרמ"א, דאם מל בתוך שמונה יצא, עיי"ש. והש"ך (סק"ב) כתב אבל לדעתי אי אפשר לומר כן, והביא ראייה מהא דאיתא במסכת מנחות (דף ע"ב), דאין לומר דנקצר שלא כמצותו כשרה, דאי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשרה אמאי דוחה שבת, ומבואר מזה דכל דכשר בדיעבד שלא בזמנו אין דוחה את השבת, וא"כ ה"נ לגבי מילה אי אמרינן דבתוך שמונה כשרה, לא היה דוחה את השבת.

ותמה בזה על הרמב"ם שפסק בהלכות תמידין ומוספין (פ"ז ה"ו) גבי עומר, מצותו להקצר בליל ששה עשר בין בחול ובין בשבת, וכל הלילה כשר לקצירת העומר ואם קצרוהו ביום כשר עכ"ל, ולכאורה הרי מבואר במסכת מנחות (שם), דמאן דס"ל דדחי שבת ס"ל נקצר ביום שלא כמצותו פסול, ורבי דאית ליה התם דנקצר ביום כשר ס"ל דלא דחי שבת, ואין פסק הרמב"ם דנקצר ביום כשר ואפי"ה פסק דרוחה שבת עיי"ש.

אך בשו"ת חכם צבי (סי' קס"ו) כתב, דאכתי י"ל דנקצר ביום כשר ואפי"ה דוחה שבת הואיל דחביבה מצוה בשעתה, ונהי דבש"ס שם דחה טעם זה, דשאני התם דכבר דחתה שחיטה את השבת, מ"מ אשנויא דחיקא לא סמכינן וסמך הרמב"ם בזה על הירושלמי דמבואר דבשביל חביבה מצוה בשעתה דוחה שבת עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דבאמת ידע השואל דמילה הוא ביום השמיני כדכתיב בקרא וביום השמיני ימול, אלא שנסתפק לענין דיעבד אי נימול תוך ח' יצא, וחשיב כנימול או לא, ועל זה השיב לו, כך שנו רבותינו, קטן נימול לשמונה, ולכאורה אמאי לא השיב לו מקרא מפורש וביום השמיני ימול והשיב לו רק מדברי רבותינו, ועפי"ז ניחא דרמז לו מדברי חז"ל דילפינן דמילה דוחה שבת מוביום השמיני אפילו בשבת, וכיון דמילה דוחה שבת עכצ"ל דנימול בתוך ח' לא יצא וכדברי הש"ך, ואף די"ל כסברת החכם צבי דהא דדחי שבת הוי רק משום דחביבה מצוה בשעתה, ולעולם נימול תוך ח' יצא, ולזה קאמר מאי טעמא דהיינו דהיה קשה לו דהא י"ל כסברת החכם צבי.

הסרסור שהיה נקי מה עשה נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה, אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושברן כלומר שאלו היו רואין עונשן לא חטאו, ועוד אמר משה מוטב נידונין כשוגגין ואל יהו מזידין וכו' עיי"ש, וכיון דמשה עבד כדין למה צריך לכפרה.

ובספר פנים יפות (פרשת תשא) ד"ה וע"ד דרוש כתב, דזה שנתבטלו הקידושין ע"י שבירת הלוחות אתי שפיר אי נימא דמשה רבינו היה בקבלת הלוחות כשליח להולכה מאת הקב"ה לקדש את עמו ישראל, דאז שפיר י"ל דכיון ששבר את הלוחות ולא מסרן לידי ישראל לא חלו הקידושין, משא"כ אי נימא דמשה רבינו היה שליח מאת בני ישראל לקבל הלוחות, אז מיד כשהגיעו הלוחות לידו חלו הקידושין, כדין שליח לקבלה דתיכף כשהגיעו קידושין ליד השליח חלו הקידושין, ולא היה שייך לבטל חלות הקידושין למפרע כששבר הלוחות עיי"ש.

ובספר שארית מנחם (פרשת קרח) כתב, דאי נימא דמשה רבינו היה שליח להולכה, א"כ לא נתקדשו ישראל עד שבאה הלוחות לידם, וא"כ כשמשה רבינו שיברם קודם שהגיעו הלוחות לידם שפיר נידונו כפנויה, משא"כ אי נימא דמשה רבינו היה שליח לקבלה, א"כ תיכף כשבא לידו הלוחות שהוא הקידושין, כבר נתקדשו ישראל ולא אהני מעשיו בשבירת הלוחות עיי"ש, ולפי"ז אי משה היה שליח לקבלה מובן אמאי צריך לכפרה על שבירת הלוחות.

וזה אי משה רבינו היה כשליח להולכה מאת הקב"ה לקדש את בני ישראל, או שהיה כשליח לקבלה מאת בני ישראל לקבל בשליחותן את הקידושין, י"ל דתליא אי ס"ל כהנים שלוחי דידן נינהו או שלוחי דרחמנא נינהו, דמשה רבינו באותו שעה היה כהן, כדאיתא במסכת זבחים (דף ק"א), אמר רב משה רבינו כהן גדול היה וחולק בקדשי שמים, שנאמר מאיל המלואים למשה היה למנה (ולשון חלוקה ככהנים) עיי"ש, ורק אח"כ נסתלקה מאתו וניתנה לאהרן, ומעתה אי נימא דכהנים שלוחי דידן נינהו, א"כ הוה משה רבינו שלוחן של ישראל לקבלת הלוחות ונחשב שליח לקבלה, משא"כ אי ס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, א"כ הו"ל משה רבינו כשליח להולכה מאת הקב"ה לקדש את בני ישראל.

ומעתה מבואר שאלת המדרש, דכיון דכתיב ואתה תצוה דמשה צריך כפרה על שבירת הלוחות, דלא אהני מעשיו כיון שהיה שליח לקבלה, ותיכף כשבא הלוחות לידו כבר נתקדשו ישראל, ומעתה ס"ל דכהנים הוי שלוחי דידן, ולא תקשי מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי, כיון דכל ישראל יש להם חלק במצות מילה שענינו כהקרבת קרבן, נמצא דישראל איתנהו קצת בתורת קרבנות

והולך עד שתצא נשמתו, אמר רב חסדא, מאי טעמא דר' יהודה (דפסל כותי), דכתיב לה' המול (ועשה פסח לה' המול וגו' ודריש ביה מילה לשמה הלכך כותי פסול דמל שלא לשמה), ור' יוסי המול ימול (רבווא הוא), ואידך הכתיב לה' המול, ההוא בפסח כתיב (לה' דקרא אפסח קאי שתהא עשייתו לשמה), ואידך נמי הכתיב המול ימול, דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

וכתב בשו"ת דברי יציב חיוור"ד (ח"ב סי' קנ"ד אות ב'), דרבי יהודה ורבי יוסי פליגי אי עיקר המצוה הוא מעשה המילה או מניעת הערלה, דרבי יוסי ס"ל דעיקר המצוה הוא מניעת ערלה ולא מעשה כריתת הערלה, ולכן היכא שהמעשה עצמה הוא המצוה, בעינן שיהא כוונה לשמה כדאיתא במסכת פסחים (דף ק"ד:). דר' יוסי ס"ל מצוות צריכות כוונה עיי"ש, אבל במילה דהמצוה הוא מניעת הערלה, כיון דהוסר הערלה סגי ולכן ס"ל דבמצות מילה לא בעינן לשמה, משא"כ ר' יהודה ס"ל דהמצוה הוא עצם מעשה המילה, ולכן ס"ל דבעינן לשמה עיי"ש.

ובספר חכמת התורה פרשת וישלח (דף תנ"ט.) כתב, דזה אי בנוול מהול צריך להטיף ממנו דם ברית או לא, תליא בחקירת הנ"ל במהות מצות מילה, דאי ס"ל דמצות מילה הוא שהערלה תהא מוסרת מגופו, לפי"ז י"ל דהנוול כשהוא מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית, משא"כ אי ס"ל דהמצוה היא מעשה המילה לכרות הערלה, אז י"ל דגם בנוול מהול צריך להטיף ממנו דם ברית.

ובזה פליגי במסכת נדרים (דף ל"א:), דר' אלעזר בן עזריה ס"ל מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים, דס"ל דהמצוה הוא שתהא הוסרה מגופו, משא"כ ר' ישמעאל דס"ל גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות וכו', ורבי דס"ל גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו וכו' עיי"ש, ס"ל דהמצוה היא עצם מעשה המילה עיי"ש.

ויש להוסיף דבזה פליגי (שם) אי הקרא דאם לא בריתי יומם ולילה קאי אמילה, דאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, או דקאי אתורה ואלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ עיי"ש, דמאן דס"ל דקאי אמילה משום דס"ל דמצות מילה הוא שהערלה יהיה מוסרת ממנו וזה נוהג בין ביום ובין בלילה, משא"כ מאן דס"ל דקאי אתורה, משום דמצות מילה הוא מעשה המילה ומעשה המילה אינו נוהג בלילה ובקרא כתיב יומם ולילה, וע"כ דקאי אתורה דכתיב ביה והגית בה יומם ולילה.

והבאנו מש"כ בספר משען המים (פרשת עקב) מהזרע בירך ראשון שביאר לשון הכתוב ואתה תצוה, מלשון זה דקאמר שני נוכחי ואתה תצוה ולא קאמר ואתה צו, משמע דרצה לומר דגם משה יתן חלקו עמהם במצוה זו, וזהו ואתה כלומר

ולזה השיב לו כשם שנימול יצחק לשמונה, והיינו דהא ביצחק כתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלקים, ודרשינן במסכת קידושין (דף כ"ט.) דנשים פטורות ממ"ע דמילה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות תיפ"ל דהוה מ"ע שהז"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות, וי"ל דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא עיי"ש, וא"נ דנימול תוך ח' יצא בלא"ה לא היה חשיב מעשהז"ג, ומדהוצרכו התוס' לתרץ הכי ע"כ נשמע דנימול תוך ח' לא יצא עכ"ד.

ועפ"י דרכו נראה ליישב דברי המדרש, דנודע חקירת הקדמאי במהות מצות מילה, אם היא מניעת הערלה שתהא הערלה מוסרת מגופו, או מעשה המילה לכרות הערלה.

ובשו"ת בן פורת (ח"א סי' ב' אות ד') כתב לבאר פלוגת הרמב"ם והראב"ד בהלכות מילה (פ"א ה"ה) מתי איכא עונש כרת במילה, דהרמב"ם ס"ל דזהו רק כשעברו כל ימיו ולא מל, והראב"ד ס"ל דבכל יום ויום שאינו נימול עומד באיסור כרת עיי"ש, דתליא בזה, דאי נימא דעיקר מצות המילה שתהא הערלה מוסרת ממנו, אז מסתבר כהראב"ד דכל יום שלא הוסרה הערלה מגופו הרי הוא בכרת, דאפילו ימול את עצמו לאחר זמן, מ"מ בכל רגע ורגע שלא הוסר הערלה עבר על איסור כרת, משא"כ אי נימא דמצות מילה הוא מעשה המילה, א"כ אה"נ שמחייב למול את עצמו תיכף ומיד, אך עדיין אינו בכלל חיוב כרת, ורק כשעברו כל ימיו ולא מל אז הוא בעונש כרת, וכל זמן שהוא חי ולא מל את עצמו לא הוה בכלל כרת כיון דאין עיקר המצוה הסרת הערלה עיי"ש.

וכתב עוד (שם) לבאר בזה דברי המדרש (אגדת בראשית פ"ו), ושמרתם את בריתי ר' אליעזר אומר זו ברית מילה וכו', רבי עקיבא אומר זו ברית שבת וכן הוא אומר אם לא בריתי יומם ולילה וכו', דנחלקו ביסוד מצות מילה, אי עיקר המצוה הוא מעשה המילה או מניעת הערלה, דר"ע אינו רוצה לפרש דבריתי היינו מילה, דכיון דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה, ואי ברית היינו מילה, הלא מעשה המילה אינו נוהגת רק ביום ולא בלילה ובקרא כתיב יומם ולילה, ומזה הוכיח דהכוונה הוא על שבת דנוהגת ביום ובלילה.

אולם רבי אליעזר ס"ל דיש לפרש בריתי על ברית מילה כיון דברית מילה שייך ביום ובלילה, דמצוה מילה הוא מניעת הערלה מגופו וזהו בין ביום ובין בלילה עיי"ש.

ואיתא במסכת ע"ז (דף כ"ז.), ישראל מל את הכותי וכותי לא ימול ישראל מפני שמל לשם הר גזרים דברי ר' יהודה, אמר לו ר' יוסי, וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה, אלא מל

ונודע מה שכתב הפרמ"ג (יור"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א חקירה ג'), דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות לישראל נאמרה ולא בבן נח עיי"ש, ולפי"ז א"ש למה לא מהני תשובה לב"נ, כיון דכל הטעם דתשובה מהני הוא ע"י שהקב"ה מבטל העונות ברוב, וזה שייך רק בישראל דאזלינן בתר רוב, משא"כ בב"נ דלא אזלינן בתר רוב, ולא מהני ליה ביטול ברוב, גם תשובה לא מהני וזהו הטעם דלא מהני תשובה לב"נ.

ולכאורה י"ל דכ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דהטעם דתשובה מועיל משום דעבירות מתבטלים ברוב זכויות, ולפי"ז שפיר י"ל דלב"נ דלא מהני ביטול, ולכן לא מהני תשובה לב"נ, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, לפי"ז לא אמרינן דתשובה מהני הוא מטעם ביטול, ולפי"ז שפיר י"ל דגם לב"נ מהני תשובה.

ולכאורה יש להביא ראיה דדרשינן טעמא דקרא, דאיתא בקידושין (דף כ"ט) דנשים פטורות מ"מ"ע דמילה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות תיפ"ל דהוה מ"ע שהו"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות, וי"ל דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מעשהו"ג הוא דאין מלין אלא ביום עיי"ש.

וכתב הפנ"י לתרץ קו' התוס', דהך כללא דנשים פטורות מ"מ"ע שהו"ג לא שייך אלא במצות הגוף דאי אפשר לקיים על ידי שליח, כגון לולב שופר סוכה ותפילין, משא"כ במצות האב על הבן שאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות אף דהוי מעשהו"ג, וכיון דמצות מילה אפשר לקיים על ידי שליח, הו"א לומר דגם נשים חייבות אף דהוי מעשהו"ג, ולכן איצטריך קרא דאותו ולא אותה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דמילה שלא בזמנה אינה נוהג אלא ביום.

וכתבו האחרונים בהסבר דבריו עפימש"כ הכלבו (סי' ע"ג) הטעם דפטרה תורה לנשים ממצות עשה שהזמן גרמא, מפני שהאשה משועבדת לבעלה והאשה היא לעזר לאיש והוא ימשול בה להנהיגה ולהדריכה בדרכיו ולעשות כל מעשיה על פיו, והיותה על הדרך הזה היא סבה גם כן שהיא פטורה מכל זה, כי אלו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה היה הבעל בלא עזר בימים הם, והיתה הקטטה נופלת בהם, ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה עכ"ד, ולפי"ז שפיר מובן סברת הפנ"י דמה"ט אינה פטורה אלא ממצות הגוף דכיון דעליה גופא רמיא החיוב יש לחוש שתמנע מלעשות חובתה לבעלה, משא"כ במצוה דאפשר לקיים ע"י שליח, א"כ שפיר תוכל לעשות חובתיה בבית ולקיים המצוה ע"י שליח עיין בספר עט סופר (כלל מ"ט פ"א), ועיין בספר יד שאול יור"ד (סי' רס"א) שכתב כע"ז.

וגם אתה תן לנדבה זו ועוד תצוה לזולתך לכל ישראל, וא"כ הדבר צריך טעם מ"ש במצוה זו דקפיד על משה יותר מכל נדבת משכן, והיה אפשר לומר דהנה מוי"ו של ואתה משמע שהוא נמשך אחר ענין שלמעלה דאחר סיפור נדבת ישראל למשכן הנזכר לעיל.

והענין לפענ"ד לפי שבמעשה עגל ישראל היו צריכין כפרה על מעשה עגל של זהב שעשו, ואולם גם משרע"ה הוצרך לתקן את אשר פגם בשבירת הלוחות, וזהו כוונת הכתוב דאחר שסידר הכתוב פרשת בנין המשכן וכליו וזאת כדי לתקן את אשר חטאו בעגל, המשיך הכתוב לומר ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות יהא כמה שתצוה את בני ישראל וכו' עיי"ש.

אך במסכת שבת (דף פ"ז) איתא, דמרע"ה דרש ק"ו מקרבן פסח שאמרה התורה כל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, וא"כ כדין שיבר הלוחות, אלא שהתוס' (ס"ט) כתבו דאינו ק"ו גמור כיון שהוצרך להחזירם בתשובה עיי"ש.

אך כ"ז הוא רק אי ס"ל דתשובה מהני אף על חטא דע"ז, אז שפיר י"ל כמ"ש התוס' דאינו ק"ו גמור, אך אי ס"ל דלא מהני תשובה על חטא דע"ז אז שפיר עשה כמה ששיבר הלוחות.

ובספר זכר החיים (דרוש י"ז) כתב, דאי ס"ל דתשובה לא מהני על חטא דע"ז, אז י"ל דתשובה לא מהני לב"נ, ואי ס"ל דתשובה מהני על חטא דע"ז, אז י"ל דתשובה מהני לב"נ עיי"ש, ועיין בספר כסף נבחר (סוף פרשת בשלה) עיי"ש.

ובהואיל משה (פרשת נח) כתבנו למה מועיל תשובה רק לישראל, [ועיין בבני יששכר חודש סיון (מאמר ב' אות ה'), שהביא כמה טעמים ע"ז], לפימש"כ בספר ברית שלום פרשת כי תשא (דף ג"ט. מדפח"ס) לפרש מה שאומרים בתפילת אל מלך יושב על כסא רחמים וכו' מוחל עונות עמו מעביר ראשון ראשון וכו', דקיי"ל ביו"ד (סי' קל"ד סעיף א') דיין נסך שנתערב ביין של היתר אוסר בהנאה בכל שהוא, כמה דברים אמורים כשהורק היין המתור על טיפה של יין נסך, אבל אם עירה יין נסך מצרצור קטן לתוך הבור של יין (היתח), אפילו עירה כל היום, ראשון ראשון בטל וכו' עיי"ש, וכיון דהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו רוצה לזכות את בריותיו, ולהרבות הזכויות על העונות, לכן כשרואה הקב"ה שהזכויות והעונות שוים ושקולים הם, נוטל כל הזכויות בבת אחת ונותן לתוך המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות אחת אחת, כדי שיהיה ראשון ראשון בטל, ויתהפכו העונות לזכויות שמתבטלים ברוב, וכדקיי"ל כל איסורין שבתורה חד בתרי בטל, וזהו הכוונה מוחל עונת עמו, והאיך, על ידי מעביר ראשון ראשון ומבטלו עכ"ד.

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן: ואיתא במדרש רבה (פרשה ל"ז-ד), כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך הרע לו, אמר לו, תורה היתה לי ונתתיה לך שאלולי היא אבדתי עולמי וכו' עיי"ש.

ורקדקו המפרשים דלמה בתחלה הרע למשה ואח"כ כשאמר לו הקב"ה למשה תורה היתה לי נח דעתיה.

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר מאמר מרדכי (פ' תשא), דלכן נתן הקב"ה את התורה ע"י משה רבינו ע"ה, משום דמשה הוא מלאך כדכתיב (במדבר כ"ט"ז) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ויעיין בספר בגדי אהרן (דף קמ"ג). על הפסוק ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה וגו', די"ל דלכן נשלח משה רבינו דוקא לגאול את ישראל ממצרים, לפימ"ש בזוה"ק עה"פ בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה', שגם המלאכים יצאו אז, שהיו במצרים להשלים הזמן, וכיון שהיה צריך לגאול גם המלאכים, לכן לא היה ראוי אחר לגאול את ישראל כי אם משה דוקא, משום שאינו ראוי שבשר ודם יגאול את המלאכים, משא"כ משה שהיה ג"כ מלאך הוא ראוי לגאול, וז"ש ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה, אלהים דייקא שהוא מלאך, ולמה דוקא אתה, והוצאתי את צבאותי אלו המלאכים עם עמי בני ישראל, וכיון שצריך לגאול גם המלאכים לכן הנני שולח אותך, שגם אתה מלאך עיי"ש]. ועיי"ז לא יהיה להמלאכים טענת דינא דבר מיצרא עיי"ש.

אמנם יש להשיב על טענת המלאכים בקבלת התורה משום דינא דבר מצרא, לפימ"ש"כ בספר שער החצר (אות קנ"ב), דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדרפה"ס).

ובספר תורת יפה (פרשת ואתחנן) ובספר נטיעות אדר (ס" כ"ד אות י"ח) ובספר דברי פנחס (פרשת אמור) כתבו, דזה אי דרשינן את, תליא אי דברה תורה כלשון בני אדם, דבלשון בני"א רגילות הוא לומר את ול"ה יתורא כלל, ולכן למ"ד דברה תורה כלבני"א לא דרשינן את, ולמ"ד לא דברה תורה כלשון בני"א דרשינן את דיתורא הוא עיי"ש.

ואיתא במסכת ברכות (דף ל"ב:), אמר ר' יוחנן, כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו עיי"ש, ועיין בשו"ע או"ח (ס" קכ"ח סעיף ל"ה), דאפילו אם הרג את הנפש בשוגג לא ישא את כפיו, ובפמ"ג (א"א סקנ"א) כתב, דגם אם הרג באונס לכתחלה לא ישא את כפיו, והביא מש"כ הצידה לדרך (פרשת משפטים) דגם ההורג עכו"ם לא ישא את כפיו עיי"ש.

ועיין בשו"ת בית יצחק חיו"ר"ד (ח"א ס" צ"ד אות י') שכתב דבהכרח מש"כ הכלבו זהו רק ע"ד הדרוש, דהרי בכיבוד אב אמרינן במסכת קידושין (דף ל:) דהאשה פטורה מכבוד אביה משום דרשות אחרים עליה, ואמרינן עלה דאם נתגרשה חייבת בכבודו, והיינו דמה שפטורה מכיבוד הוא רק מפאת שעבודה לבעלה, ולכן כסור שעבודה לבעלה חייבת בכיבוד, ולפי"ז אי אמרינן דמה שפטורה ממצות עשה שהזמן גרמא הוא רק משום דמשועבדת לבעלה, א"כ כמו"כ צ"ל דבנתגרשה או נתארמלה חייבות גם במצות עשה שהזמן גרמא, וזה דבר שלא שמענו מעולם, ועכצ"ל דגם היכא דלא שייך טעם זה מ"מ נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא והיינו משום דלא דרשינן טעמא דקרא עכ"ד.

מבואר מזה דסברת הכלבו תליא אי דרשינן טעמא דקרא או לא, וכ"כ בספר שו"ת שם ארי' או"ח (ס" ב:), ובספר חמדת ישראל קונטרס נר מצוה (חלק הלארין אות א').

אך באמת אינו ראיה מכאן דבאמת י"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, וקושית התוס' יש לתרץ כמו שתירצו (ס"ט) דאתיא כמ"ד התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש.

ובזה יבואר המשך המדרש, דמדכתיב ואתה תצוה והפירוש הוא, ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות היא במה שתצוה את בני ישראל, ע"כ דלא יפה עשה במה ששיבר הלוחות, דהק"ו שדרש אינו ק"ו גמור משום דהו"ל להחזירם בתשובה, וע"כ דתשובה מהני גם על חטא דע"ז, ולפי"ז מהני תשובה גם לב"נ, וע"כ דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז אין ליישב קושית התוס' כמש"כ הפני יהושע, וע"כ דצריכין לתרץ משום דמילה שלא בזמנה נוהגת ביום ובלילה, וקרא אם לא בריתי יומם ולילה קאי על מצות מילה, ומצות מילה הוא שהערלה יהיה מוסרת ממנו, ולפי"ז י"ל דמל בתוך שמונה יצא כמש"כ בשו"ת בית הלוי (ח"ב ס" מ"ז אות ב:), ולכן נסתפק המדרש בהך הלכתא ודו"ק.

הוא אומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו', ה' זו ברכת השם וכן הוא אומר ונוקב שם ה' מות יומת, אלקים זו עבודת כוכבים וכן הוא אומר לא יהיה לך אלהים אחרים, על האדם זו שפיכת דמים וכן הוא אומר שופך דם האדם וגו', לאמר זו גילוי עריות וכן הוא אומר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, מכל עץ הגן ולא גזל, אכל תאכל ולא אבר מן החי, כי אתא ר' יצחק תני איפכא, ויצו זו עבודת כוכבים, אלקים זו דינין, בשלמא אלקים זו דינין דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלקים, אלא ויצו ע"ז מאי משמע, רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו', וחד אמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו וכו' עיי"ש.

והרמב"ם בהל' מלכים (פ"ט-ה"ד) כתב, וכיצד הן מצווין על הדינים, חייבין להושיב דינין שופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, וע"ז כתב שם הרמב"ן ואין דברים הללו נכונים בעיני וכו', ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם להושיב דינים בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם (בני נח) בדיני גנבה וכו' וחובל בחבירו וכו' כענין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהם עיי"ש.

נמצא דלהרמב"ן דמצות דינין היינו הודאות והלואות גזילות וחבלות, נהרגים על חבלה, אבל להרמב"ם דמצות דינין היינו להעמיד דינים, אף דחייבים מיתה על החבלה אינם נהרגים.

ובספר פרדס דוד (פרשת נח) ד"ה ליישב הרמב"ם, (ובפרשת משפטים) ד"ה בד"א, הלך בפלוגתתם זו לברא פלוגתת ריו"ח ור' יצחק הנ"ל, דרבי יצחק דס"ל אלקים זה דינים דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלקים, א"כ מצווין להעמיד דינים לדון בשש מצות כשיטת הרמב"ם, דאלהים דהתם היינו דינים, משא"כ לריו"ח דס"ל ויצו אלו הדינים, ודריש לה מדכתיב למען אשר יצוה את בניו וגו', א"כ מצות דינין הוא הודאות והלואות גזילות וחבלות כשיטת הרמב"ן, וכדכתיב בסיפא דקרא ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט עיי"ש.

ובספר פרדס דוד (פרשת בראשית) ד"ה והנה לכאורה, הביא משו"ת הרמ"א (סי ר) דהנפ"מ בין הילפותות הנ"ל עפ"מ שנחלקו הפוסקים אם בני נח נצטוו על ע"ז בשיתוף, עיין בשו"ת נובי"ת חיו"ד (ס"ס קמ"ח), דלריו"ח דיליף ע"ז מאלקים ממה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אפילו שיתוף אסור כדילפינן בספרי דילפינן שיתוף מהאי קרא, ולפי"ז י"ל דשיתוף אסור לבני נח, משא"כ לר' יצחק דיליף ע"ז מויצו שנאמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים, לפי"ז י"ל דבני נח לא נצטוו אלא על ע"ז ממש ולא על השיתוף עיי"ש.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ל"ה) דלכן אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יו"ט, משום דלא אפשר, היכי ליעבד, לדיינייה במעלי שבתא וליגמריה לדינא במעלי שבתא, דילמא חזו טעם (היום) לחובה ובעו למיעבד הלנת דין (ונמצא גמרו בשבת ואי אפשר כדפרש דאין מיתה ב"ד דוחה שבת), לדיינייה במעלי שבתא וליגמריה לדינייה בשבתא וליקטליה בשבתא, אין רציחה דוחה את השבת וכו', ופריך הגמרא רציחה גופה תדחה את השבת מק"ו, מה עבודה שדוחה את השבת רציחה דוחה אותה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות, שבת שנדחת מפני עבודה אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה וכו' עיי"ש.

והקשו בתוס' (ר"ה שנאמר), וא"ת דמה שרציחה דוחה את העבודה לאו משום דרציחה דוחה את העבודה, אלא משום דגברא לא חזי כדאמרינן דכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכש"כ עבודה, וי"ל דע"כ חזי דהא לא מיחל לעבודה ונשיאות כפים חומרא בעלמא הוא עיי"ש, מבואר מזה דההורג את הנפש אינו נפסל מעבודת המזבח.

וכתבו המפרשים דלפי שהרג משה את המצרי ניטלה ממנו הכהונה, אך י"ל דזה א"ש אי נימא דהמצרי לא היה חייב מיתה מן הדין, אבל אם המצרי היה חייב מיתה מן הדין, א"כ שפיר עבד משה בהריגתו ולא יתכן לומר שיהיה בזה פגם שלא יהא ראוי להיות כהן.

אך בזה נחלקו גדולי הראשונים, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ב"ג), עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה, שנאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וגו', משמע דעשה כדין במה שהרג את המצרי, אך הרמב"ם בהל' מלכים (פ"י-ה"ה) כתב, וגוי שהכה ישראל אפילו חבל בו אעפ"י שהוא חייב מיתה אינו נהרג עיי"ש, ולפי"ז לא עשה משה כדין במה שהרג את המצרי.

אך עיין ברמב"ן פרשת וישלח (פרשה ל"ד-ג"ג) שהשיג עליו וכתב וז"ל, צוה אותם (בני נח) בדיני גנבה וכו' וחובל בחבירו וכו', כענין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהן ע"כ, [ועיין במנחת חינוך (מצוה מ"ט אות כ"ד) שהקשה להרמב"ן דס"ל דב"נ נהרג על החבלה, אמאי נקט הש"ס גוי שהכה לישראל חייב מיתה, הא אף בהכה גוי חבירו ג"כ נהרג עליו, ועיין במנחת סולת שהביא מה שכתב בחידושי הר"ן (שם) דה"ה להכה גוי עיי"ש].

ועיין שם ברמב"ן דפלוגתתם הוא במאי דאיתא במסכת סנהדרין (דף ב"ג), תנו רבנן, שבע מצות נצטוו בני נח, דינין וברכת השם ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי וכו', מנהגי מילי, אמר ריו"ח, דאמר קרא ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל, ויצו אלו הדינין וכן

ומעתה מצות דינין להעמיד דינים ושופטים כשיטת הרמב"ם, ולדידיה גוי שהכה אפילו שהוא חייב מיתה אינו נהרג, ונמצא דכשלא כדין עשית במה שהרגת המצרי ודו"ק.

ב) עוי"ל, דבספר ברכת שמואל (פ' נח) הקשה דהיאך נטל אהרן הכהונה, הלא קיי"ל במסכת מנחות (דף ק"ט.) דכהנים ששימשו בבית חנוני לא ישמשו במקדש שבירושלים ואין צריך לומר לדבר אחר, ופירש"י שם אם שימשו לעכו"ם לא ישמשו עוד במקדש שבירושלים עיי"ש, וכיון דאהרן עשה את העגל וזבח לפניו היאך נטל אהרן הכהונה, עכ"ק, ועיין במשען המים (פ' קרח) ובאור תורה (פ' לך אות ג') עיי"ש.

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.) א"ר אבדימי בר חמא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית (קובא שמטילין בה שחר), ואמר להם אם אתם מקבלין התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינן דין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), וכו' עיי"ש, והנה כתבו המפ' דאף דאיכא טענת מודעא, עכ"ז איכא חטא במעשה העגל דהרי גם ב"נ מצווה על ע"ז.

אך בספר נחלת עזריאל (פרשת שמיי) כתב, דהא דאמרינן במכת סנהדרין (דף נ"ז.) דב"נ נצטוו על ע"ז וילפינן לה מדכתיב איש איש (גבי מולך בפרשת קדושים) לרבות ב"נ, זהו רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, אבל אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ב"נ אינם מצווין על ע"ז עיי"ש, וכ"כ באשד הנחלים (ערכי נחל דף ק"ח. מדפ"ה ס').

ובספר חנוכת התורה (פרשת יתרו) כתב להעיר בהא דאמרינן שכו מצוה בהאי עלמא ליכא, הרי איתא במדרש רבה פרשת משפטים (פרשה ל-ט), מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות, חוקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים, לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור (ולכן נקראו חוקיו ומשפטיו שכביכול הוא עצמו משמור) וכו' עיי"ש.

וכן איתא בירושלמי ראש השנה (פ"א ה"ג), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, רצה מקיימה (הוא עצמו שאין גזירותיו אלא על אחרים), רצו אחרים מקיימים אותה (אלו הגזירות אינן מקיימין אותה אלא אחרים מקיימין אותה), אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמו את משמרתני אני ה', אני הוא ששימרתני מצותיה של תורה תחילה וכו' עיי"ש, הרי דהקב"ה מקיים מצות התורה, וא"כ כיון דהתורה הוזהרה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר וביומו תתן שכרו, האיך הקב"ה משהה שכר המצוות לעוה"ב, הא אית ביה משום בל תלין.

ובספר יציב פתגם (פרשת כי תשא) כתב לבאר ביסוד הדבר אם בני נח מוזהרין על השיתוף, ובהקדם מש"כ הרמב"ם בהל' ע"ז (פ"א-ה"א), כי טעותם של העובדי כוכבים ומזלות נמשך מזה, שאמרו הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום, וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד עיי"ש.

וכתבו המפרשים, שזה על דרך מה שאמרו חז"ל במסכת ב"ב (דף ק"ט.) לחד מ"ד דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, דזה מכבודו של הרב כשחולקין כבוד לתלמידו, דלסברא זו יש מקום לומר כי ע"ז בשיתוף הו"ל נמי כעין כבוד הרב הוא האדון הקב"ה גם כשנותנין כבוד לתלמידו, וי"ל שזהו דעת הסוברים שאין ב"נ מוזהרים על השיתוף, ומעתה דבר זה אם מוזהרים על השיתוף תליא בהך אם חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב או לא עכ"ד.

ובספר דברי יואל פ' לך (דף ר"ט) כתב, דזה אי חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, תליא במחלוקת שמעון העמסוני ור' עקיבא במסכת פסחים (דף כ"ב.) אי דרשינן את לרבות תלמידי חכמים, דר"ע דריש את לרבות תלמידי חכמים עיי"ש, ולכאורה כיצד יתכן לדמות יציר ליוצרו, והיתכן לכלול בהדי מורא שמים גם יראת תלמיד חכם, שאם כל מעלתו הרי הוא בשר ודם יליד אשה.

אך אי אמרינן חולקין כבוד לתלמיד במקום רבו משום דמגדלות העבד ניכר גדולות רבו, שפיר מובן דנכלל מורא הת"ח גבי מורא שמים להורות דבמה שמתיראים מהת"ח מתמת קירבתם אל ה' לעשות רצונו ולעסוק בתורתו, בכך מתגדל ומתייקר כבוד שמים, ולכן אי דרשינן את לרבות ת"ח דנכלל מורא ת"ח בהדי מורא השכינה ממילא שמעינן מינה דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב.

אך אי לא דרשינן את ה"א תירא וגו' משום דלא שייך לכלול בהדי יראת האדון ממ"ה ית"ש כל יראה זולתו, דליתא להאי סברא שמגדולת העבד ניכר גדולת רבו, א"כ כמו כן אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ובזה תליא מחלוקת שמעון העמסוני ור"ע עכ"ד.

ובזה יבואר המדרש, כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך הרע לו, דהטעם דמשה לא נתכהן משום שהרג המצרי, ומשה סבר שעשה כדין במה שהרגו ואין בזה שום פגם, אמר לו הקב"ה, התורה שלי היתה ונתתיה לך דייקא, והטעם מפני שהמלאכים טענו טענת בר מצרא וכנ"ל, ומינה דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ודרשינן את, וחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, וב"נ לא נזהרו על השיתוף, והיינו כר' יצחק דיליף איסור ע"ז מויצו, ודריש אלקים אלו הדינין,

ואיתא במסכת שבת (דף ק"ט), בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי, עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין (לעושר גדול כזה), א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עיי"ש, וכן איתא במסכת תענית (דף ח:), ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו' עיי"ש, חזינן דשביל מצות מעשר איכא שכר דעשירות בהאי עלמא.

אמנם י"ל דזה תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם או לא דברה תורה כלשון בני אדם, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם אז לא דרשינן עשר בשביל שתתעשר, וי"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משא"כ אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, אז דרשינן עשר בשביל שתתעשר, ושכר מצוה בהאי עלמא איכא.

ובזה יבואר המדרש, דכשאמר הקב"ה למשה הקרב את אהרן אחיך והוא יהיה כהן, ולכאורה היאך אפשר לאהרן להיות כהן כיון דעשה את העגל, ולכן אמר לו הקב"ה תורה שלי הוא ונתתיה לך, פי' על ידך, ולכאורה קשה למה ניתנה התורה ע"י שליח, וע"כ משום דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וכדי שלא יעבור על לא תלין פעולת שכיר ניתנה התורה ע"י שליח, וכיון דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"כ דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וב"נ אינם מצווים על ע"ז, ולכן מותר לאהרן להיות כהן ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ותירץ לפי"מ דאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ט), האומר לחבירו צא שכור לי פועלים, שניהן אין עוברין משום בל תלין, זה לפי שלא שכרן (ולא קרינא שכיר גביה), וזה לפי שאין פעולתו אצלו (ולא קרינא ביה פעולתו אתך) וכו' עיי"ש, ולכן הואיל והתורה נמסרה לישראל ע"י משה דהיה שליח, על כן לא שייך בזה משום בל תלין, ושפיר אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד, ועיין בספר כרם חמד (בפרשתן) שהביא כן מספר כתר יוסף עיי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ:) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.